Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

# СЕ.ЛАНОЙ

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера деиз ★ ЕРА, 31 ИЮЛЬ, 1986 ШУ. ★ № 91 (7282). ★ Мах 3-кеп.

## АВГУСТА ЧОТАГІА 1100 МЕТР БУРУВ ТЕХАД

Шийтталагіча пятилетка хьалхарча шера план хенан хьалха кхоачашъера доккхий декхарш тІаийдад бурув тохара балхий Горлчеводски управленне бурувдеттараша. Шоай деша лай хилара шерпи социалистически язъ боаржалча цар бизза пайда яйбу буровой оборудованех, балха хиндж, хьаданза яйбеш лелаю бурув тохара технологически режим, кхетамца вІашТехьбаьккхаб лаьттан ченан техкарий кхъехьгамн социалистически язъе. Цудухьа дерригача технико - экономически хьокхамой норхІ бетта план кхоачашъяхь рапорт делар дар ухь шера иЬслагІа июле. ХІаннлехьа пачхьалхчен планагІа лаьрхІачул тІех цар техад 1100 метр сомгІа бурув.

Уж тІехьхарча шера цІакха ца хиннача тайпара дика тоадаьд УБР ший деррига экономически хьокхамаш а.

Бурув тохарга діабола мах лохбарах, химически реагенташ, электроэнергии, мархІал, кхыйола материалаш кхоярх ухь шера 554 эзар сом пайда бьеб до пачхьалхчеша. Къахьегама оьсарле лаьхъара норхІ бетта задани 22,9 процент тІехьхоачашъенЬ, хІаъта хІокхаторан станокаш бетта бурув тохара коммерчески сухала задани — 111,4 процент.

Бурув тохара балхий управленге цхьаьккха бригада яц паччхьалхчен плаши тІаийна декхарашш тІехкхоачаш на деш. Царна юкъе а къастта дика болх а беш, даим ихъе хьалха латташ хьайоагІаш я буровой начальниашш Дроворубов Алексей, Коцелюк Владимир, Савельев Геннадий, Маргаханов Хьусен кертс латтача бурувдеттарий коллектичаш. Цар ястара хьалха рапорт денне норхІ бетта задани хкоачашъяхь.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

## Оарц дала!

## ШУРА ЛАЬГІЛУШ ЙОАГІА

**Республика толаваагІа болча хьайбан леладенаша май бетта хиннача цоей сораи вещшие дахча кхайкарала шеран а луш, соахка ах шера хиннача уж шера ку юкъа хІара кхоабача Іаттагара 150 килограмм духхаІе шура яккха социалистически декхар тІаийдадар Сунженски района Кировн цІерагІа колхоза хьайбан леладенаша. ЦхьаьккхЬа, лаьрхІар кхоачаш ца дараз совгІа, уж шера ца нисЬ бутт чакхбоалаш цар хІара кхоабача Іаттагара хьокхаш шура соахка яхь бетта хиннача 63 килограмм кІезигаІа хилар. Из бахьан долаш паччхьалхчен та ц1 хоттА ехкер а 935 центнер кІезигаІа хилар. Кхоачашъе карагІдаланзар шура йохкара ах шера план а.**

Уж хиннача хьайбан Іангара доахача хана уж кхабара хьокхаш болча хьайбан леладенаша, доакъар ца хилараш вийсеннад из ишта ала тарлу ду боахама кулгалхошца. ЦхьаьккхЬа, ду аьлна кІалхарбала, шоаш бакъбе йинч йолаш ба уж диЬнахьеи буси хІара кхоабачи Іаттагара хІинц а. Боахка шура соахка уж хиннача 0,7 килограмм кІезигаІа хилча? Ишта Іаттар отт. ХІинца ди йиш йоаца из кхоачашбогІа вийсеннад. Іаттагара бахьанех цІа моша да аьлна хьайбашца хІинц телаш долаш доакъар гІоина хІинц да. Цу сомгІа шиЙ хаа-хиннахьа а хьайбанхахьаь из хьайбаш латтача. ГІалаташ діа а доахаш боаг тоабара оарцагІдала беза Сунженски района агропромышленни объединене кулгалхой.

Х. МАГОМЕТОВ.

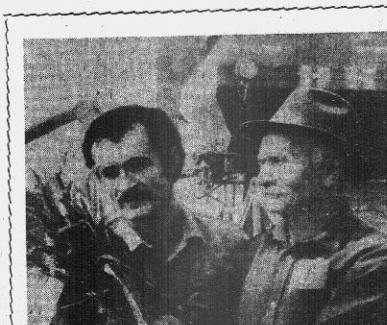

## КІИ-МАРС ЧАКХБОАККХАШ БА

Уж шера дика хьийкъад ка бола ялат Назрановски района «Экажевский» совхозе. Сихен хІама ца дойташ из чуийца даккхара шоай низаш тІадерзадаьд механизатораша. Цхьан-шин дийнахь механизаторша Іанг СУРТА ТІА: механизатораш Х. Дудурхиев, М. Гиреев, М. Экажев; алат оарцаш йоахка комбайнаш.

Н. ПЛИЕВА сурташ.

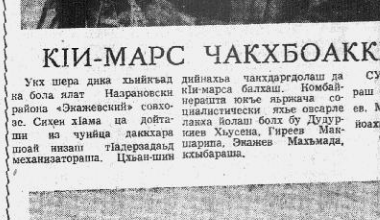

# КЕРТТЕРДАР ДИЦДАЬД

**ДІабахача яхь бетта паччхьалхчен план кхоачаш ца еш 14 промышленни предприяти я республике. Царех йиъ — Назрановски Малтобескин кирпишкан ю завод даш, Аскинскин консерви завод. Ахьдуккин минеральни хий арахеца завод я. Фуд ца предприятенка паччхьалхчен план кхоачашъяра новкъарле еш дар, хьан бехка ерзаш юкъе а йоалаьв, бобу тоабара? Цу дерригача денай терхо еш, тІехьоерзаш шоаш а мехкий пролетареш, вІашагІкхета! Тіехьабусараш боацаш чакхдаккха шу**

1986 шера хьалхарча ах шера паччхьалхчен план цхьаьккхаь хьокхамах кхоачашъяхь Назрановски кирпишкаи ечча заводо коллективо. Цо ара ца хеташ йисаЬ 864 эзар кирпишк. Ерригача объединенсина чу мел йоагІача предприятешкарча оборудованера диллача укхазара яр, кьоначгІен хІансарча хано діадехаранна хьежжан йоллаше а. Кхо шу совгІа мара даи завода ерригача участкашта реконструкци яь. Малагіа новкъарлора я йоаг ритмично діа па бохийтар? Цу хьакъехьа духха кьамальаш хилар са нуаглахощеп болглощеп. Ухъаза кулгалхоша цхьаца объективни бахьанаш лех план кхоачаш ца яра, хьакъа болхлоша-м дар дуллаш хьадуьш. Цунга дашийтачуьл а, балха масс участкашка гІолла чакхбалъначуьл а тІехьаГІа кхетяде хала дашар наьха кьаьстарга хьалаш лерттІа вІашТехьдахара заводе деш хІама доацнига. Хіанчуьл массехн шу хьалха дена болхлошть кьаьстарга, салаІара хьалаш вІашТехьдохарда аьлна, кулгалхошна денна дош дисад кхоачаш а ца деш. Вешта цІеран а дийнахьа тел цу тайпара дешаш, бакъда, кхоачашъм дац. Столовн, душеной ца хилараьс чІоагІа хало оа болхлоша.

Делкъийта наха салоІача хана ниЙселар со заводе. Пехашка, участкашка шоай балха моттигашна маЬнаеІа а кхетам дІаІара. Кепа шийла кхача нара а билла хІама дауш багІар болхлой. Царех цІхьабаргаца кьамаьл хилар са.

**Арашиев Ахьмад** — кьахьегама встеран, слесарь. Заводе болх бу 28 шу:

— ХІанз-м ара йІайІха йолча наха дукха сагота хилз дезаш ца тха. Бакъда, дагадоаллар да Іа. Цу хана арахьарчул шийлагІа хІама ца аьлна шийла хуп тха заводе ца деш. Тхоашта а тоам хеташ хІанза-м объединене. завода кулгалхошка ер дувца. Кулгъюъ дала мотт-ма, салаІа іоха ца дац, хІаъта цІеча уголокх, уголовех-м аз дувца а дувцац.

**Тамбиев Микаьил** — слесарь, профессионалски деІагІаканнийн секай советен хьалха депутат:

— Сога хьаттача хІанз этта хьал бокъалгахьа дакъахьара эшарна балха кулгалхошка тхо долчара нах у доаллалара мо уд. ХІанад из ишта? Из ишта да наха лерттІа кьаьстарга хьалаш вІашТехьлахьа доанандьв. Се депутат хиларах тарра аз массехназа объединене кулгалхошта хьалхашка уггаре дадал столовн хьаЬара, салаІа ца, цІе уголок, душевой хьалъяра деташ. Бакъда, глухаьш хІама-м дац.

Дерида, ньже мара йІаггагуш хьаьдеш хІама дац. Цу дакъе тха завода дпрекци а я юстара а этта діарахьежачуьл а тІехьаГІа техника. Дпъ шу ха я цхьан экскаватораца оаха болх бу. ХІаъта из каст-каста йох. ЦІсьа ца дохош хІама мичад.

Цу ханна тха къамаьла хьокъевоагІа кьаьхьегама ветеран, слесарь - наладчик **Аушев Суламбик:**

— Духха ха йоаццаш тхо долча енапр объединене кхерамазлен техника техпа па йіттара тІехьоохІам лоаттабеи йолла инженер Е. Романова. Аз шийга кирпишк еча цехера дом дІаувзаш йолла вентилятораш болх беш яц дІатха. ХьонаЧ сов духха хІамаш хоьш хиннад, вьлар. Харцаха йиЙнна бер мо сеца чоахкар чІоагІа новкъа хиндр сона. Фухха дийн план кхоачашъе еза алам хов завода кулгалхошта. Юлурбий, из кхоачашъера цар деп хІама па хилча. ЦхьаьккхЬа а. Ах беттал совгІа ха йоаккх оаха сатийна даггІаш, хІаъта бутт чакхбала гарга гІертача оарц доал, план кхоачаш ца еш йиса мегаш я, тохалелаш, аьле. Тіаккха тохалу еррига коллектив. Цигара брак хьайбалу.

Уж шин-кхо шу хьалха доазол дехьа хьаьь дукха кха мах бола станок латт слесарио - механически уча стке. Цох аь шийга хьаттача

Арапиев Ахьмад аьлар:

— Со хсетаи ваи дуккха рузкъа ца а дахийта из ста ноок тхо долча хьа сениа енай. Цу тІа болх бе ховш, сар а ван тха. Из кхьча ло воде пакъаргйолаш а эшап а хургьа. Хіаъта тхона эшар-м моллагІа а токарни станок я. Цу тІулакха летташ ца хІорда а вьл Армавирера енай цхьа станок. 1950 шера хьаьь я из. Сахьта болх бечча кхаь дийнахьа еха латт.

Кхъ смепагІа бу заводе болх. Нагахьа санна хьалхарча смепагІа из лерттІа дабоде а гІулакхаш во лел шоллагІчеи кхоалагІчеи смепаш. Уккхаза бекхе барш Назранговски АТП водителаш ба. Цар цІакха а хиннахьа нах балха хьабоаларабац. Масала, бийсанна 12 сахьат дальча болх дІабоаде декхарийла я кхоалагІа смена. ЦхьаьккхЬа, е сахьат дальча, е пнкъ дальча мара хьабоалабап нах. Из тІулаех а кІезига Іатташ паччхьалхчен планаь, наьха алапелта. Дуккхаза а дийцад из дош завода кулгалхоша АТП администрацца. Хіаъта а хувдац хІама-м дац.

— Хіара сахьата 5 эзар кирпишк арахеца дехкарийла я завод, — яхаь дувц формовочни цеха мастера, къаьстарга ветерана Боголов Ахьмадхана, — Тіаккха нах балха хьаьхувлача водителий дисциплина во хиларах что смепин норма кхоачаш ца еш дус. Заводе болхлой па тоъаидаь айса Іалий-Юрта а ваха наьх оарцагІа а болх бар ах. Хіаннаьха уж балха Іаьи цІаи кхуларга, аьина царна дош а деннадар. Бакъда, са дош хилла баха некъе-некъа дайнад. Шоай йоахко ярга хьежжа мара къаьхьега безам бац наьха.

Шу долаеча хана заводе коллективо тІаийдача социалистически декхарашна дІаязъеча планаь совгІа шн процент гаргга лаххьара езаш яр къаьстарга оьсарле ялх бетта. Тіаккха из ду юкъа лаьх ерриг совгІа 90 процент мара кхоачаш а яьаи.

— Лерттіа къаьстера наьха безам боадила дац тхо гІулакхаш но лелаІа, — яхаь дувц А. Боголова, — Этгара аттагІа барзкъа хувдаца раздевалка яц тха, сшецбарзнаьш даш, кхы мел долча кхоабаьккхарех-м аз дувца а дувцан, ер-м гуш ма дий.

Цхьаькха тайна достам бац цхьаьнаьха а. Вехха, дІа мел хьежача ноагатта яІал хотта, ашшкап яца, Ихкерамлен техника бокъвапп телхаю. Ккы, хозагІа сурт дац завода коа доахлар а. Гонга кхоачаш доккхий хин Іамарч латт, кор мел бойнкхача ема оатаенна кирпишк я.

Ихкочамбоанарех гІирвица хана безаш па дьвкхача дагзадо заводо профсоюзни организацие ший болх тесса бечалга. Из ишта хилара тешаш леш да цхьаькха тайпа гойтара агитацш завода коа а цун цехашка а ца хилар. Йхье хьалха малаш, тІехьарусар малаш хан наьх. Цхьаькха а тайпа социалистически яхьа форма балха юкъейоалаьнаш кьахьата тІа мара.

Цудухьа кхетадеш хала дац заводера тах дІа хІама бувл, хозахета бувлац уж. Шоай йоахко ца ярах, кулгашара ду хала балхаш дуккха хилар. Цу хьакъехьа аьлна бетта 183 сар хьайбаш заводе, цу юкъа балхара дІавьаьнаш 147 сар. Уж йоккхий цифраш я предприяти кхоачаш ца ерригаш верригаш а ши бІаь сар а ца хилча.

Лоацаца хана де дезар фуд аьлча, наха болх бара а салаІара а мел эшар вІашТехьданкхар. Цу дакъе эгтара хьалхара бекхтокхам тІабуж завода кулгалхошта.

**А.-Г. УГУРЧИЕВ,**
**тха спец. корр.**

# ВЛАДИВОСТОКА ЛЕНИНА ОРДЕН ЯЛАРА ХЕТАЬЯЧА ТОРЖЕСТВЕННИ СОБРАНЕ

# НОВКЪОСТА М. С. ГОРБАЧЕВА ДАЬ КЪАМАЬЛ

Деза новкъостий!

Гьаьгіча Малтбоалене ва безам болаш со вола дукха ха яр. Ше ца хиннача мехка сага хила безам хиларах, шийна ца дІйнар Іангу хьаьнг хІарах хинна - Іаца из. Шун йоккха а башхахоза а край ца йІзача. Йолчча бесса йоаза йиш яц Дакъе, цун истори, тахнара ди, кхоане.

Вай сакхетам чу Советий Мехна Іалламате шерача арепашца — Балтинкарепи Іьйркача фордагарен Тьйпача снеанага тхаччалца, из лаьтта карадерзадаьча а лорадаьча а наьха деналца, хьинарца, тІоагІалаца, тахначарча пІудпхий керлачуьнца а масштабашца а массаза юза вай Гьаьнара Малхбоале. Дега тІоагІа хьамсара а хеташ, тІоагІа Владивосток «вайчарех я» аьннад Владимир Ильич Ленина.

Даим халкъа дата латтарга вай мехкахоштга — Тьййначя снеанага боагІа ниъ эгтара хьалха хьаоййлачарна карагІдьина денале гІулакхаш. Шеннха Іиндустриаль Спасска бирса бийсаи, волочаевски денош, хьалхарча пятилеткай шерашка кпай хьинарс карагерзаЬ, вайна деза долаеш цу доаоолашна погранничикаша денал гойтар. Москваиеи Сталинградан кохе, шоллагІа Дуичеи тІом чакхбоалаш Малхбоалене дальневосточни дивизеша а тихоокеанскпи морякаша а гойта хьаоначуьлаи майрани халкъа цІакха дицдуогІаш.

Истори цхьа цІи йоаццаи халкъа, Гьаьнара Малхбоале — уж да Дежнева, Хабарова. Невельске денал доала сурт - сибгташ. Гьаьнара Малхбоале — уж я Лазо а Постышева а. Суханова а вежарий СибирцеягІар а, Бонивура а Часовитина а. Блюхера а Уборевича а сий доле цІераш. Шоай масалца кхьбаташ тахан шоашта Іьаьнара Малхбоален экономика дегІайоалаеча доккха дакъа юкъедиъхарах. ЧІоагІа хоза а хеташ ихоачашду ма вай партс Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо тІадилла деккар. (Гулбеннараша тІоараш а детташ, города байракх орден Іоолу М. С. Горбачева).

Шоана, хІанз ши орден лелаеча Владивостоке бахача наха, дог тІаьа доЬца боаккх наха, дог тІаьа доЬца боаккх совгІат, цунах боалл башхадикача гогда Іальмате дІанача наьха — морякий, кеман дерий а чкъьрий луларий а, машиналъерийн энергетикпий, гІишцлоскоп транспортпийп а, пилмаихой, лорий, педагогий, ветеранпй а кагирхой а хьинарс къьхьегам. ИоагІа а йоагІаш, из снйле ешь порцаиччиначиа. Дальневосточни тІема округа а Тихоокеанскпи флота а бІугьхопа. Мехка Таймыча океапа берда йнсте карасеозеш, эргайоаккхаш дуккхача ноахаленаша къьхьегарах карагІдьина снйлеи хІама ца из.

Хіамзара Владивосток — вай заман индустриальни культурни, Іилман центр, йоккха порт, советски Приморья са а дог а. мехка толагІойотта городех цаІ. Дьхеи совгІато кхы а чІоагІагІа дог ураоттадоада шуи.

Къьхьегама толамаш дахар доаш, города, къьхьегама коллективаш, хІара дезала вахаре керда башха - дика хІамаш нарагІдалар ловш партс Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, Советски правительства ловца боаккх шоана.

Новкъостий!

Шу совгІа ха мара яьнна-яц ЦК апрельски Пленум хинна, цун бутт бала боалл партс XXVII съездо кыхьегам болх чакхбаьккха. Советски общество хьаотта проблеманаш къоастагьа керда наькъаьл дехаш чакхъьккхьлар из сфериа ха. Дьхьаьчу а да деш дисанна, а принципиально мах барца белгалйоал из.

ИІаькхача хана мохк социально экономически дегІаоалаеча къьвлина сихдара тІаерзаеь шерра программа йоаш да вай хІанз. Цо терклагду вай ед дерхІарашш а дуне дегІахчара доархІамегІара тенденцеи а. Цу программа хІанза яриЙоаца детализаци а яьй — гІулакхий доаттама йоагІга яьална яхьа, советски общество ооарраматІа дегІакхъьлара тарошш, наькъаьш, методаш лелаччл тІехьагІа оттаьлй Паччхьалхчен планаь.

Белгалдаьр кхоачашдегІа воашкара хьадеха деза ха хьатІаоттай. Дехача хана гетгара чІоагІа чІоагІа цхьаьна хІаманаш гешт а па деш дехаи. Ухх шера хьалхарча ялх бетта халкъе боахимо баьча балъа оттаьлй хІинц. Пан гешт ду, экономике дикагІча оарІоархьа хила доладеиа хувдамаш массанашъа а дхьан бесса а ца лелаеча. Боачама процессий вонпагІа динамизм хилийта, производственно дегІаЬолаеча темпаш, нхьакъгама оьсарле дикпе вІашТехьдаьнна вай. Машиностроене, доагора - энергетически а агропромышленна а комплексанна. Іаьржача металлурги, химе а мехтдьлта химе а, цхьаьолча кхьча доакъошка бола тоабара чакхдаьккха гІулакхех беркат доалаеп латт.

Дикагіа нъестадьйд социальни денкарадп. Дуггаеіа къьлдаьй нах чубха цІенош, социально - культурни гІулакхаша эша объекташ. Мотгитшкарча органаша тІах аьина а хьинаре а болх беча тоаденад баха нах кхачан продуктапша, промышленни товарапша, быговой гІулакхаи дарца Іалашбелга. Цу тайпара хувдамаи дика лархІа доагІа.

Цхьабакъда, духхьал дувцарга вай, новкъостий; вай гІадауга а дог доахийла яй-та а хувдамаш хинпад, керттерча дацьке пъькъеларна, паччхьалхчеп, планехи дисциплина чІоагІъярах. ЦІенхаштгагІа леладу планаш уяттаелга а чІоагІьелга а, гІулакхаи тІа порядок оттаелга. духхагІа къьхьега доладеннад, маларап мслараш готбабё, дудухьа духхагІа ганзар гІулакхаш боькъолгахьа довлад.

ВІарчча хьаййдача ах шера хьокхамаш аьттув болдш дале а, цхьаьолча доапъьош да дегІахарда, темпаш маснюше дохъелар, цхьаьолча министерствош планагІа доарХІаннзар. Хьалхарча а санна, чІоагІа новкъарле ю произволства ритмичность ца хиларо, вошша долаш долчох дикагІча тайпара пайда ца оларо, продукцин дпнагІа хьалйтара дахьке белгалаа хувдамаи хиннадап. ХІЬта из, цоана хоша ма хиллара, вай массане юкъара бала бе.

Цу дерригне белгалаа вьвод е йиш хуллий: дегІаухьнгра сихдара тенденни бокъоша дІаЧоагІергдодп дикола хувдамаш мехка хІанз а хиннадац. Сона хетачох, оаш кхетадеу хургда уж хІа йиш ца хилар, хІана аьлна экономически, социальни, организационни, идеологически, лоарХІамегІйола кхьча тайпара мероприятеш хІанз мара чакхъька йолаеш ец яь, кхетадеш ма хиллара, царна цу сахьате эффект а йолалургьаш.

Долче, гІулакхаш геттара дика лел е геттара во лел, аьлча нийса хургпал. Нагахьа санна экономике хьокхамаш лакхдеиндалаеп, вай бІдха тІа эргалоаш елга шерра дІа а даьрлап, ма дагьа-ларга массанахьа додап а да, аьина моттар ниЙса хинна ца Іеш, зуламе а да: Хьал массанахьа ишта дац, мехка дуккхача регионашка а доакъошка а эргалоний хьакъеъха хабарап мара дувцац, амма из меттахьа яккхара дац.

Цунца цхьана ялала де йиш йолаш хІама дац эргалоний, хьолашнтте, инерцеГа баха, къьлдаьй нах, цхьаьолча хьа Іе Іемараша ева духьлаелна хьалхаина дега хьовзилга. XXVII съездо нийса белгалдаьлнкар: вай дІадоладеор аттІа гІулакх дап воанта хьалхашка оттаду реалистически, балха, низкъало денкарап, уж кхоачашдеи йиш ца вахар, гара цІхьадаш Іомалуш ца хилча, цун оолш, урокап, керда хІамаш цахддаш хьетадеп ца хилча.

Ма дарра аьлча, из болх хІана жара - дІабоабеп дац хІама. Ахьмат-Хаджи Кадыров ю произволственни объединенин директор, Герой Социалистически Труда — гІулакхаша цхьалацар.

Ухъаза, Владивосток, массанаха а санна, ишта ларда вай, сай керда денкарап, ма дарра ваханделп ва со, хІаъта дахм цхьа хаттар ду ца нахага: пастре кийч а ях, халлъа ешна политика ма ярца хьетаеш-йий, шеноаш йолаш сар вий? Ухъаза а, дальневосточни лаьтта, халкъа хьаотгий духьа, берригача советски наьха, хІара деза-м хьаьнг духьа, мехка ахоанен хьаьттий духьа чакхйоаккхаь партс политика чІоагІга хьаллоашап а мехкахоштга а хиларах лехар гоп. Из ишта хьаллапар, къьсар доаттабе, халонаш эшае вай халкъ яьгар дац къьсар дукхагІа пайда хьабаргболча, эффект йоккхача гІа хургйолча тайпара тІадерзаде деза ИПСС XXVII съездо а, отгадьи денкарап ахоачашдара. Цу йоаццс тІара, новкъостий, безам бар са Гьаьнара Малхбоале дегІайоалаеча цхьадола дешап дайІайоалаеча дешаш. Из ерзаеь, цу ганзап советски халкъа гІулакх да оттаяра, ухъаза бахача наха хьоаначуьлаи, ахьмат-Хаджи а дизза а Іалашдара вай де дезачун хьакъехьа шупа, дальневосточникпица, аз доаккха хьоалаГІар дийлаза, цу доаккха эргда аз, лагавулар дІахоаьхьар а доарХІап.

Гьаьнара Малхбоалеиах традицегІа Таййача океанера мехка форпост я, оал. Из, пнеко йоаццаи, нийса а да. Амма тахан гІулакхаша цу тайпара хьаьжар ахоачам боллаш да дла йиш йолаш дац. Примормьех, Гьаьнарча Малхбоалеиах чІоагІа деІаена халкъбоахама комплекс е еза.

Из декхар ихоачаше низ дІахоачаргболлаш шо долаеча гу сона. Сона хетачох, шоана, ухъаза шерац а нтташ шерац а доахаш дІаваьнаш, дикагІа — массе оагІорахьа Гьаьнара Малхбоале наераезаяр атта хІама доацпаеа. Амма аз ашпар нштта хІинца ца ларъеш долаш оаш тІаэпаш хилча, цу декхарах вай хІанз лоаздегІахгилараь бІубенна да-ах шо. Цунна йоаца реалаш пе ерзаеь — дІадахача шерашка хьа мел даьр. Ухъаза вІашагІьеллай йоккха Іилма-техника потенциал. Индустре дергІача доаттаяй кай хьанара йоккхий предприятеп хьалй, болх бе йолаялийтай горно-добывающи объекташ, электростанцаш, машиностроительни, паромни переправаш а порташ а. Эзарш гектараша мелиорацни яьй. Шийна чуйоагІаи инструмент а йолаш, СССР Іилма Академе Дальневосточни Іилман центр хьакъ. Лакха говзал йола, вай хьанарча болллойи специалистийн кадраш хьалкхенй.

Из бахьанге тІъаь, шера промышленни производства боаннан кхосша гаргга лаьнбеннаб, юрта боахама продукци цІкзан ахаззеи сонга духхагІа яьккхай. Тахан Гьаьнарча Малхбоалено ду мехка доахача чкъьрех 40 процент дарц. Уж тІехьхарча йиъ пятилеткаь хьадаьд 62 миллион квадратни метр нах чуйоа цІеноп, Владивосток санна йола бархІ город хьалъяра нийсса Іаьна дац, аьина. Къьхьегама ресурсаш хІанз а тІехь кхоачам боллаш тІа ца оеталой а, баха нах ухх тІехьхарча 20 шера 1,4-заа духхагІа хинпад, Ловцца аьлча, мехка экономика цпй яхь дІаерзаяьй Таййача океанага-хьа.

(Дахоходер 2-ча оагІе тІа).

# НОВКЪОСТА М. С. ГОРБАЧЕВА ДАЙ КЪАМАЛ

**(ДІаховлодер. Доладур 1-ча оагІо тІа).**

Амма сихдалара политикана дилличу, XXVII съезда документара хьежай тоьа духьал а ира а оттаде деза: экономически а социальни а дегІаахар, Гаьнарча Малхбоьлемера Іалъенаш уьреждений балха боарам а тохкамий масштабаш а цун лаьхлуш боагІача боарами, парте уттадеча хезаза деза хьарлаьнаш хьежжа дий-хьо?!

Кхочам боллаш эффективно пайда эцаш-кеч, мІассаза а, кхоачам, хургболлаш Іалашъяьлъяр ремонтина баца, хранилищаш, элеваторш, чъуьвдий-чъуьвдий-торгий, чакхйоахача предприятеий мощносташ. Цхьан дешаша аьлча цІенкъаттуа доза комплексаш, пІулдешаша чакхдаха деза Гаьнарча Малхбоьлен чкъьярий промышленносте дегІаблеларча. Къьсстта терком тІабахийта боагІача продуктех биологически активни веществашъяьра. Из лостам дегІаахъялаш латт хьажа а, механика а, дегІаахъ шиий эффективность лаьхха йолча бакъ а дазъл.

**Шоллагlдар.** Из — регионера теттара йІяьхийча Іалашо пхьор комплексни пайда кІбарах доза дош. Гаьнарча Малхбоьлен тарошшаьна тхьа тІабергабе бесергІа Минцаевера тоьхам. Ахьмата гуча ма лаккхара, регионе Іалъамат дукха я бос бола металлаш, донуш, деш-ду, духьа кхоачам. Цхьа элементаш а минералаш — йоахъаш хилларца геттара йІяьхий бола моттигаш. Холлуш шерпе йиш ма хьаьхкилъяьна чакхйоахилъяьна, нагахьа дикача дас санна пІулъяь Іалъашъяьлъяь хьаьхкиттехь техника. Сиха хьажа вешта ву дешашка, машиннаьшъеца заводий малагІа специалисташ, эксперташ деза. Регионна шийна ашаш долучунна а иштта экспорта е Іаьрхіа ухьаза бохуна кхоа пхьор. Ма-и техникех балаьлъяь пхьоьаздеташ хьаелга йІяьхьа деза.

**Йіхлагlа.** Гаьнарча Малхбоьлен бохьам экспортни лостамагІа дегІаахъялаш йолча тароьех дизза1а пайда ийбе деза. Хьанз уьх сацъяь ца дезаш ма-хиллар регионна Іоаша дакъа Іалъамат кІезига да, геттара гаьна а да ишттий потенциальни тароьашна дилъяь. Приберезний порт-транички торговли дикагІа хилийтара, доазол врачъяьрча механизмаш экономически бухзамий-пороговаш ларбеш, оборудовани-ворота, ремонтни база Іъа-лата гъ1ьнаь да а долъаь, керттера хувцамаш ца деза.

**Вороьжгlаьнаш.** Партс сесаца кІрча критика йиР социальйе сфера дегІаахъялара средствеш йІяьхьеаелгуа юхаубзаш йІяьхьеаелгуа. Цхьа дешаша Мехка цъьаЙолча малхбоьлен районаниа, ца-дальъяь Приморье а, из-тайпа йола техника а иштта дикагІа йІяьхий. Іалъамат йоккха моттиг Йіаловлача регионе вах 7.7 миллион гарра са сиг, Верригарчаьна кхачъ дукха хьаьхкиттехь Іан эшаш ах баь ухьаза хьаьхкъьяь ба. Ух тІехьхьара 20 геттара бахача пахах Іаьна сага Іалаларъяь Іалъамат Малхбоьлен тІехьа-дегІагІа йоккъьяь цура, коарголаш, ахьдола башшаьрашш, Крайий областий, округа, районий, боьмий пхьор бахьнаш бахьнехан хьаьхьам хоза хилийтара, йоаккхаш йоа шурен доаханна тІадеттаьу дукха довагьар хьаьхкъьяь ца-тІаккхьхьалъяьга. Кхьметтел 15—20 шу хьалха планинта телача предложенеашна пхьоьаздеташ йолу районий постанай чтгагІа Гаьнарча Малхбоьлен кхачанна Іалашъяьлъяь шердара дешашъ уьттадо.

Сона хетачох, из тамнарга дар доаханна йолу дош яьш. Хьалха ухьаза де дезар да! Цхьа дегІаена шин хоттор бохьама баьен кхачаш проблемаш ма-бацъяь хьаьр. Ц1у ту-лаккхаьта лаьрхІа де дезар да интенсивни технологеІа Агропромышленни комплекс да дерзина доаноьш, оборудованеа удобрений промышленносте, доалаахача механизаци хуртбахьама деньхаш техника коспериорен ма-елга мамогта сихгІа деттаьхьяь.

Хьа чубха цІенкъи социальни культурни гІишлошш хьаьхкъьяь даьъье чІоагІа хьалха хьалаш долаш да регионе, из Іатъъ массаза а бетонаш хьаьхкъьяь. Сона хетачох, из санна долча гІулакха тІехьарча бехнтонама кІала отгаеьа моттигерча организаци

# НОВКЪОСТА М. С. ГОРБАЧЕВА ДАЬ КЪАМЬЛ

**(Истедолаг. Доладур 1, 2-ча оагІош тІа).**

Республикага. Цхьатарра бо кънашл хилярг солидарностан принципаш тІа хьахина дола вай доттагІашшара Пашн Лоладеча гІулакхашца кьхьарзвистичнаи- тихоненаски кхерамзлен керттерча лаьнъара санна хьен- вай. Карарча хана, масала, МНР кулгаюкъона цхьана лкоиаш да Монголера Советски тІе ма доакьой ноиагІо дакъа ваданкхаяра лецира.

Вай хийца да Индонезера, Австралецара, Гергача Зеланлецара, Филиппинашцара, Таиландлецара, Малайзецара, Сингапурчара, Бирмашцара, Шри - Ланкара, Непалцара, Брунеецара, Мальтийски Республикашара, регионе политически кхерамзлен тІом- лоймаГарчаш дола довзъошца да бувзамашш шерде. Цаца- рех цхьаьгашца — Папуа— Новаи Гвинеица, Мальбуецей Самоица, Тонга Лорсоветлаша, Фиджица, Кирибате Республикага, Науру Республикага, Тувалуца, Вануату Республикага, вай хІаит йолаш я дипломатически отношеш.

Олаш махиллара, Китайски Халкъа Республикана, кулг гІалкхоалдарча дІакхоачвартволаш, гарга уллача го- родг- къмаьл деш, белгалдакхар-бесам бе са вай цуи- шарча гІулакхий нертерагар. Дуьхьал- бахьанехь Югославе Федеративна Республикага, Науру Республикага, Тувалуца, Вануату Республикага, вай хІаит йолаш я дипломатически отношеш.

Олаш махиллара, Китайски Халкъа Республикана, кулг гІалкхоалдарча дІакхоачвартволаш, гарга уллача го- родг- къмаьл деш, белгалдакхар-бесам бе са вай цуи- шарча гІулакхий нертерагар. Дуьхьал- бахьанехь Югославе Федеративна Республикага, Науру Республикага, Тувалуца, Вануату Республикага, вай хІаит йолаш я дипломатически отношеш.

Вай хьалхадаьккхад КІРда космосе цхьана болх бе- ллаш хилар, цуьнга тІе ха- хьа йиш я китайски космонавташ кийчделга. Гулдакъа- ш дІа-хьа лелаьра бокъона пайда йуьи йоца таво- ш- культура, образование сферс. Вай кийча а да, дег тІаьна из дерриг десаш а да.

Японица йолча отношеяех. Ухьаза дІаладаьлларг ерригача белгалонаш йолаш я. Дика дар из- дІакалъхьа дер- зар бинзача боораме чакхдо- чаре. Вай шин кехьа денеи тІарча бокъонаш йолча ме- тнгг дІадех унаеиенача реа- листически- кийлен тІа саб- бареча хьале, дІадахьаьчи проблемаш йотІаьи ца бо- ргаьнаш дІа-хьа йоаорга гІу- лакхаш лелаьар. Уьх шера цуьнан йохьг дІайолаьй. Кхы- ча мехкашарчаш- ерригача министрий винташ чакхъяьй- ай. Хіаиэарча ден повестке — эггара лакхерча боораме вишгнер ер.

Оагlоний теркам тІаоаш я боахама кооперацин. Дув- цар нертерча дакъе да японски фирмашца аЙхха бу- заманаи леладелча вай берда Нистерча районех. СССР а Японе а шоайла лелаьи ухь- кача райоиашца цхьана пре- приятеш хьалъяра доп а дув- ца мегарг- ашца. Вай шин кехьа йиш я ер кехьа. Цунга хьежжа боаккхарг- ба вай дІахо йодача хьа боак- ка кор.

Отгара лакхерча. боораме советско - американски вІаш- гІкхетарах хьакъехьаь дув- цаш из юха а кердадоаьяь; вай цу тайпарча вІашгІкхе- тара тІехьа да. Цхьабо- ьхьа- боккъонца дуьхьа да Женеве хьалха- хиннача- вІашгІкхе- тара- тІаийде- решени- духьхьал тІехьа, тІейоаьгІча хана ма- ца вІашгІкхетарах хьакъехьаь дувц

*БархIазлагIа хержача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета йиълагIа сесси*

# 1986—1990 ШЕРАШКА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СОЦИАЛЬНИЙ ДЕГIАЙОАЛАЯРА ПАЧЧАХЬАЛКХЕН ПЛАНАХ

**(Интседовлар. Доаалур 3-ча оагIо тIа).**

тегоршка духх духкагIа дакхха, 72,7 зэар тоннаге кхочаш, е 13 процент дуккагIа, шура — 260 зэар тонн, 10,6 процент дуккагIа, фуаш — 186,5 миллион е 24 процент духкагIа.

ХIана агропромышленна комплекса мехьхьегамхоь керттера декхар ца тIе шерарча хьувкъама продукци чуэаре из да йойташ лоарари, доахана Iа дакхха база кийчъер.

XII пятилеткана йолчу плана проекта тIа къастта боккха теркам тIабохийт халкъа эшача товарий производство дегIайоалаярни пар дилал лакхъяран. Директи-ни организаша отгалъчуни хьежжа из деккар кхочаундара дакъа лата деххарийла ю еррига министерашна хьежжагучуна кара кхайкъ хьежжа доапаш, ведомствашгу предприятеш организапеллн. Тахан; еррига вIашагIтехача, халкъа эша товарий арахецнарца вIашIехьадьяхьа дай 50-га кхачалъда йолчу предприяте.

Кхачан доаца товарш лаэхара боарам цу шерашка 1,3-на лаккбе лерхI, Йайгача промышленноста товарий 30 процент гаргга духкагIа арахецарца. Моттигерча промышленносто товарш 30 процентга кхочаш духкагIа арахецаргIа. Из дара духкагIа пайда эдарга моттигерча байдалахь производства отходеки. Культурно - бытовой баахна лаьхьа 1990 гIан республика ишта 30 процент духкагIа арахецарга.

1986—1990 шерий «план» проекта тIа къастта доарXIам бу дIахо а республика къадьгIамой вахара материальни хьал тоадареп культурни боарам лакхбери. Баэхача наьха ахчан доходан да уж. 2000 шу тIакхоачаш кIара дезала къастта кварти-ра е индивидуальни цIа чIнийта аьина доца деккар кхочаундара наьха чубха цIенош къалдара боарамаш-ланяде деза подрядни организапеллн планаш тIехьхоачашъяра, промышленни предприятешеи организапешкеи йола хозрасчетни участкаш шеръара а кердярдяш хьаяра а котагIа. Цхьан хинна массе а тайпара новкъостад де деза индивидуальни цIенош къалдара. уж деш бапшта гIишлон материалаш а телIан.

Пхе шера плана тIа да баэхача наьха социально-культурни къаштаи кхоачашдара, унахцIено лоряара, халкъа образование, культура а кхыда отраслей материально-ни база дIахо а дегIайоалаяра де лаьрхIа дукхха тайп-тайпара гIулаккаш. Ухэаза кхинтальна вложеени дух-хэа дукагIа, хилийта лерхI.

ДикагIа, кергIа лаг-ларца тIа боаккхаш тоабе лерхI наьха унаIено лоряара бергIа болх. Большащаш хьалъергьяа 1,6-эза дукхагIа, амбулаторни поликлиническ-ни учреждеении — 1,7-эза. Профьвагина шерърара, керда диагностически оборудовани шерра юкъе-йовлаяра чотагIа унахцIено лоарда учреждений болх бе-овлангара эргабаккха лерхI.

Наьха унахцIено лоряара бергIача балха тIа къастта моттиг цIалоаш гонаьхьа-ра Iалам лорадара. Iалам лорадара гIишлош хьалъяра дIаихIта лерхI 14,5 миллион сом капи-тальни вложеней.

Дешаэха ха йоаIача бе-рий учреждеиш шийтталагIа-ча пятилеткье боэза кхочаш-кургбалан килийтара лоарХIаме декхар кхочаашдара эша гIулаккаш де отгалаьд плана тIа. Уж 2-эза дукхагIа халкъа лерхI.

Школьни реформа кхоач-чанъяро, доаэлап - доаэлап ерригIашкарча профессионални образованера доэлар-ро къастаэлашш школаш-ца профтехучилищаш хьалъ-ра боарамаш. 52048 моттиг йола школаш хьалъе лерхI е даяхача пятилеткье хинна-ргел 3-эза дукхагIа. Профтех-училищеш хьалъе лерхI 3410 моттиг хургIолаш.

Культура учрежденей сеть дегIайоалаеча а материа-льни база чIоагIъеча а чIоагIга дувцамаш де отта-дадьд. Цу гIулаккашца дIа-йохийта средстваш 3,8-эза дукхагIа гIатмугIа лерхI.

Йоккха программа отгалъ республике жилищно - ком-мунальни боахама материа-льни база чIоагIъяра а чIоагIга дувцамаш де отта-дадьд. Пятилетке болх бе йолалургьяа 406 километр водопроводаш. 33 километр хула канализацеш. 66 ки-лометр теплоснабжени.

Социальни дегIаэхара белгалъяьь программа кхоа-чашъярга дIаихийта лерхI 581 миллион сом капитальни вложеней. XI пятилетке хинначул 2-эза дукхагIа. Со-циально - культурни лаьр-хIаме объекташ материаль-но-технически база чIоагIъ-яра. Бахача наха деш пола гIулаккаш дIахо а дукхагIа-ра дIаихIта дара балхоа гIишлон а дегIайоалаяра. Iалам лорадара гIишлош хьалъяра дIаихийта лерхI 14,3 миллион сом капи-тальни вложеней.

Дешаэха ха йоаIача бе-рий учреждеиш шийтталагIа-ча пятилеткье боэза кхочаш-кургбалан килийтара лоарХIаме декхар кхочаашдара эша гIулаккаш де отгалаьд плана тIа. Уж 2-эза дукхагIа халкъа лерхI.

Школьни реформа кхоач-чанъяро, доаэлап - доаэлап ерригIашкарча профессионални образованера доэлар-ро къастаэлашш школаш-ца профтехучилищаш хьалъ-ра боарамаш. 52048 моттиг йола школаш хьалъе лерхI е даяхача пятилеткье хинна-ргел 3-эза дукхагIа. Профтех-училищеш хьалъе лерхI 3410 моттиг хургIолаш.

Культура учрежденей сеть дегIайоалаеча а материа-льни база чIоагIъеча а чIоагIга дувцамаш де отта-дадьд. Цу гIулаккашца дIа-йохийта средстваш 3,8-эза дукхагIа гIатмугIа лерхI.

Йоккха программа отгалъ республике жилищно - ком-мунальни боахама материа-льни база чIоагIъяра